

Λίγα λόγια συγκεκριμένα για το ντοκιμαντέρ "Καλιαρντά"

Το ντοκιμαντέρ "Καλιαρντά" της Πάολας Ρεβενιώτη & Paola Team Documentaries στην επιφάνειά του καταγράφει τη μουσική αργκό των γκέι/μπάι αντρών και τρανς γυναικών στην Ελλάδα, που προέκυψε (όπως και αρκετές άλλες κοινωνικές διάλεκτοι) με σκοπό τη μουσική συνεννόηση για την προστασία/ενδυνάμωση του ατόμου και της ομάδας, αλλά αυτό που στην ουσία περισσότερο κάνει το ντοκιμαντέρ, και για αυτό έχει ευρύτερο ενδιαφέρον από το στενά γλωσσολογικό, είναι να καταγράψει μέσα από βιωματικές μαρτυρίες την underground γκέι/μπάι/τρανς ζωή στην Ελλάδα από τις δεκαετίες του '40 ως τις αρχές του '80. Ήταν μια ζωή με χαρά, περιπέτεια και κάβλα, αλλά και με σημαντική ψυχολογική/φυσική βία και κοινωνικό αποκλεισμό από το σις/ετερό ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Χωρίς το ντοκιμαντέρ να κάνει ρητά την ερώτηση, λόγω του ότι δείχνει και τις δύο πλευρές του γκέι/μπάι/τρανς κρυπτονομίσματος, δίνει και αρκετά ψήγματα από μια απάντηση γιατί τα γκέι/μπάι/τρανς άτομα στην Ελλάδα διεκδίκησαν περισσότερη αξιοπρέπεια και ορατότητα μέσα από τις πολιτικοκοινωνικές τους διεκδικήσεις, εντός και εκτός της θεσμικής οδού, από τη δεκαετία του '80 ως και σήμερα. Αυτός ήταν και ο λόγος που το επιλέξαμε ως υλικό για την αρχή μιας σχετικής συζήτησης στον Κοινό Τόπο, πέραν του ότι είναι καλογυρισμένο και αρκετά ενημερωτικό γενικά ως ντοκιμαντέρ.

Κάπως περισσότερα λόγια για ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα στην Ελλάδα και την κουήρ/διαθεματική προσέγγιση

Αν και η εξέγερση έξω από το μπαρ Stonewall της Νέας Υόρκης το 1969 είναι αρκετά γνωστή ως ορόσημο για την απαρχή του ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματος στο εξωτερικό (με "εξωτερικό" όμως βασικά εννοώντας τις ΗΠΑ και τις υπόλοιπες αγγλόφωνες χώρες του δυτικού κόσμου), για το ελληνικό ιστορικό πλαίσιο η χρονιά - ορόσημο έρχεται περίπου μια δεκαετία μετά, το 1977, όταν η τότε κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή senior ανακοίνωσε την πρόθεσή της για ένα νέο νόμο "Περί αφροδισίων" που προέβλεπε μεταξύ άλλων βαριές ποινές (μέχρι και εκτοπισμό σε ξερονήσια για τους/τις κατά συρροήν παραβάτες/ισσες) για όσα άτομα μετέδιδαν σεξουαλικά νοσήματα ("αφροδίσια νοσήματα" στο τότε λεξιλόγιο), ειδικά όταν το έκαναν σε δημόσιους χώρους χωρίς άδεια σεξεργασίας. Οι τρανς γυναίκες, στη μεγάλη πλειοψηφία τους και τότε και τώρα σεξεργάτριες, που εκείνη την εποχή δούλευαν μόνο στον δρόμο, αλλά και οι γκέι/μπάι άντρες που είχαν ως συνήθη τους πρακτική το ψωνιστήρι στα πάρκα και τις δημόσιες τουαλέτες θορυβήθηκαν, και έτσι μια μικρή μαχητική μειοψηφία τρανς γυναικών τον Απρίλιο του 1977 σε μια δημόσια εκδήλωση στον κινηματογράφο Λουζιτάνια στην Αθήνα έκανε κάλεσμα για αγωνιστική κινητοποίηση ενάντια στο ανακοινωμένο νομοσχέδιο (πρωτοστάτρια μεταξύ τους ήταν η Μπέτυ Βακαλίδου, που είναι ευρύτερα γνωστή για τον ρόλο της τρανς καρκινοπαθούς μητέρας της κινηματογραφικής Στρέλας, τέσσερις δεκαετίες μετά). Αυτή η κινητοποίηση συναντήθηκε με έναν πυρήνα αριστερών γκέι/μπάι αντρών, που αρκετοί είχαν μόλις γυρίσει από σπουδές στο Παρίσι, και μέσα από μια σειρά ζυμώσεις συγκροτήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '70 το Απελευθερωτικό Κίνημα Ομοφυλόφιλων Ελλάδας (ΑΚΟΕ). Νιώθουμε την ανάγκη να υπογραμμίσουμε εδώ ότι περισσότερο ακόμη και από τις ΗΠΑ ή άλλες χώρες του δυτικού κόσμου, το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα στην Ελλάδα έχει τη γέννηση του κυρίως από μητέρες και όχι πατέρες, και μάλιστα έξαλλες τρανς σεξεργάτριες με άμεσο κίνδυνο εκτόπισης σε ξερονήσι.

Το νομοσχέδιο πέρασε τελικά στην εκπνοή της θητείας της δεξιάς κυβέρνησης το 1981, πλέον με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Ράλλη, αλλά η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ υπό τον Ανδρέα Παπανδρέου το κατάργησε αμέσως μετά (να τα λέμε και τα καλά). Ο σπόρος όμως είχε ήδη φυτευτεί και από τα τέλη της δεκαετίας του '70 ως την αρχή της δεκαετίας του '90 το ΑΚΟΕ

διοργάνωνε διαμαρτυρίες, συναντήσεις στα γραφεία του σε ένα υπόγειο στη Ζαλόγγου στα Εξάρχεια, και εξέδιδε το περιοδικό "Αμφί - για την απελευθέρωση της ομοφυλόφιλης επιθυμίας". Πάνω κάτω την ίδια περίοδο, από το 1981 ως το 1993, δραστηριοποιήθηκε και η ομάδα του περιοδικού "Κράξιμο" γύρω από την τρανς Πάολα Ρεβενιώτη και τον Θωδωρή Αντωνόπουλο, με ακόμη πιο ριζοσπαστικό λόγο (ενδεικτικά, το Αμφί και αυτό μίλαγε για απελευθέρωση στο εξώφυλλό του, αλλά το Κράξιμο αυτοπροσδιοριζόταν ως "Περιοδικό επαναστατικής ομοφυλόφιλης έκφρασης" και είχε ως motto στο εξώφυλλό του "Οποιαδήποτε εργασία με σκοπό το κέρδος, είναι πορνεία" μια ατάκα του Ένγκελς, ναι του Ένγκελς), αλλά οφείλει να σημειωθεί κι αυτό, η ομάδα του Κράξιμο έχοντας μικρότερη παρέμβαση σε συλλογικό κινηματικό επίπεδο, και λειτουργώντας περισσότερο ως μια αναρχοκουήρ παρέα αρκετά ορατή στον δημόσιο χώρο, προτού καν το αναρχοκουήρ υπάρξει ως όρος. Περνώντας στη δεκαετία του '90, τα ΛΟΑΤΚΙ+ κινηματικά πράγματα φτωχαίνουν, με βασική υλική συνθήκη που να το προκαλεί αυτό τον αποδεκατισμό των γκέι/μπάι αντρών και των τρανς γυναικών από την πανδημία του HIV/AIDS οπότε και συνακόλουθα τον αποδεκατισμό του υποσύνολου των γκέι/μπάι αντρών ακτιβιστών. Η δήλωση είναι αρκετά σχηματική, αλλά έχει την αξία της: μέχρι τη διάδοση αποτελεσματικών αντιρετροϊκών θεραπειών από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά και μέχρι συνεπώς οι γκέι/μπάι άντρες να σταματήσουν να πεθαίνουν μαζικά, για περίπου μια δεκαετία το ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα το έτρεχαν κατά βάση λεσβίες και μια χούφτα υγιείς γκέι/μπάι άντρες που είχαν απομείνει, και ό,τι μπορούσαν έκαναν. Σημειωτέον επίσης ότι οι τρανς σεξεργάτριες έχουν περάσει ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και μετά στο κινηματικό περιθώριο, και για λόγους αρνητικής διάκρισης εντός του ΛΟΑ κινήματος (με αυτά και με εκείνα το ΤΚΙ+ ήταν και λιγότερο ευεπικοινωνήτο, και λιγότερο συμπαθές ενδοκοινωνικά). Τη δεκαετία του '90 δραστηριοποιήθηκαν με αδύναμα αποτελέσματα η Ελληνική Ομοφυλόφιλη Κοινότητα στην Αθήνα και η Σύμπραξη κατά της Ομοφυλοφοβίας στη Θεσσαλονίκη, ενώ εύφημη μνεία οφείλει να γίνει και στην ομάδα του περιοδικού "Ο Πόθος (αθάνατη ελληνική λεβεντιά)" στη Θεσσαλονίκη που εκδιδόταν από την ΟΠΟΘ (Ομάδα Πρωτοβουλίας Ομοφυλόφιλων Θεσσαλονίκης), που είχε επίσης εκπομπή στο αντιεξουσιαστικό "Ράδιο Κιβωτός", και αυτό το περιοδικό βγάζοντας έναν έντονα ριζοσπαστικό λόγο σαν το Κράξιμο, επίσης αναρχοκουήρ πριν να υπάρξει ακόμα ο όρος. Αμιγώς λεσβιακή έκφραση σε αυτές τις δύο δεκαετίες γίνεται με το περιοδικό "Λάβρυς" τη δεκαετία του '80 και τη "Μαντάμ Γκου" τη δεκαετία του '90, αλλά με ελάχιστη παρέμβαση στον δημόσιο χώρο.

Το δεύτερο ορόσημο για το ελληνικό ΛΟΑΤΚΙ+ κίνημα έρχεται στις αρχές της δεκαετίας των '00, αυτή τη φορά όμως με αφορμή ένα μπαρ (οι ομοιότητες όμως με το Stonewall τελειώνουν εδώ), το γκέι μπαρ Spices στο Γκάζι το 2003. Η αστυνομία κάνει έφοδο σε αυτό με πρόσχημα την πάταξη της παιδοφιλίας και του σεξ σε δημόσιο χώρο, ο ιδιοκτήτης, ο μπάρμαν, ο dj, και τρεις θαμώνες του dark room συλλαμβάνονται, και οι φωτογραφίες και τα ονόματα όλων διοχετεύονται προς διαπόμπευση στον τύπο την επόμενη μέρα. Σε δύο εβδομάδες ένας από τους διαπομπευμένους θαμώνες αυτοκτονεί στο κελί της φυλακής του. Μια νέα γενιά έξαλλων γκέι/μπάι/τρανς ατόμων αρχίζει να συναντιέται σε συνελεύσεις στο Πολυτεχνείο, αρχικά δημιουργείται η ΠΟΠ (Πρωτοβουλία Ομοφυλόφιλων Πολιτών), και ως διάδοχη κατάστασή της η ΟΛΚΕ (Ομοφυλοφιλική Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας) με συγκροτημένα ατζέντα διεκδικήσεων, και με διάθεση να την τρέξει αυτή και από τα κάτω κινηματικά, και από τα πάνω θεσμικά, ενώ τον Ιούνιο του 2005 γίνεται στην πλατεία Κλαυθμώνος το πρώτο Athens Pride, αυτό το πρώτο σχεδόν αυτοοργανωμένο, με περιφρούρηση κατά πλειοψηφία από τον Α/Α χώρο, και χωρίς επίσημη οργανωτική επιτροπή (για να παραφράσουμε σε μια λέξη το φετινό σύνθημα του Athens Pride: "Μια φορά και έναν

καιρό δεν υπήρχε τίποτα. Υπήρχε μόνο η αυτοοργάνωση".) Ήδη υπήρχαν από το φθινόπωρο του 2000 η Λεσβιακή Ομάδα Αθήνας, μια σημαντική φεμινιστική λεσβιακή ομάδα, αρχικά ενδυνάμωσης, αλλά που σύντομα στην πορεία της ανοίχτηκε σε πιο δημόσιες δράσεις, συντονισμένη με την ΟΛΚΕ, το Pride και άλλες ομάδες που ακολούθησαν, και από το φθινόπωρο του 2004 η ομάδα του περιοδικού Queericulum Vitae (η ομάδα μετέφραζε τον τίτλο του περιοδικού ως "Πουστογραφικό σημείωμα"), η πρώτη φορά που στο ελληνικό κινηματικό πλαίσιο μια ομάδα αυτοπροσδιορίζεται ρητά ως κουήρ. Από τα μέσα της δεκαετίας του '00 ο ΛΟΑΤΚΙ+ κινηματικός χώρος με αργά και σταθερά βήματα κεντροβαρίζει ολοένα και περισσότερο σε θεσμικά/ομοκανονικά χαρακτηριστικά, αλλά επειδή αυτές οι εξελίξεις είναι σχετικά πρόσφατες και συνεπώς περισσότερο γνωστές, σταματάμε την ιστορική αναδρομή εδώ, περνώντας κατευθείαν σε μια κουήρ/διαθεματική κριτική αποτίμηση.

Η κουήρ θεωρία/οπτική αποτελεί αναπόσπαστο εργαλείο στην ανάλυση των δομών και των σχέσεων εξουσίας και κυριαρχίας. Η συζήτηση που ανοίγει περιλαμβάνει την θέαση της ετεροκανονικότητας ως μια κοινωνική επιβολή: τις δομικές δηλαδή συνθήκες και το πλέγμα των σχέσεων που παράγονται από μια ετεροκανονική κοινωνία, ως κοινωνική εξουσία, η οποία και προϋποθέτει την ετεροσεξουαλικότητα ως τη μόνη προεπιλογή για την κανονικότητα της κοινωνικής ζωής, την ευτυχία και την υγεία των ατόμων.

Η ανάλυσή της περιστρέφεται γύρω από τις επακόλουθες δομές της ετεροκανονικότητας, όπως η πατριαρχία, ο γάμος, η μονογαμία αλλά και ο καπιταλισμός, η φυλετική ανωτερότητα κ.λ.π. Πρόκειται δηλαδή για μια σύλληψη του κουήρ ως μιας αντικανονιστικής και αντιηγεμονικής οπτικής. Διερευνώντας τις κανονιστικές αντιλήψεις της σεξουαλικότητας και του φύλου (βιολογικό-κοινωνικό), στέκεται κριτικά σε αυτές τις ταυτοτικές μορφές και τις πολιτικές, είτε αυτές χρησιμοποιούνται για την εδραίωση της ετεροσεξουαλικής επιβολής, είτε από τις mainstream ΛΟΑΤ οργανώσεις.

Ένα ακόμη σημαντικό σημείο κριτικής είναι η αστάθεια των όρων ετερο/ομοσεξουαλικότητα και των ταυτοτήτων που κατασκευάζονται από αυτούς, ως ψυχολογική και βιοπολιτική κατάσταση, καθιστώντας τους έτσι πρόσφορο πεδίο αποδόμησης. Οι σταθερές, κατηγοριοποιημένες ταυτότητες είναι η βάση για την καταπίεση και τις εξουσιαστικές πολιτικές, τις διακρίσεις και την περιθωριοποίηση. Για κάποιους/ες το κουήρ αποτελεί και έναν άλλο τρόπο παρέκβασης κι υπέρβασης, διερευνώντας τον σχηματισμό ταυτοτήτων στο χρόνο και τον χώρο και στις διασταυρώσεις της φυλής, του φύλου και της τάξης.

Παρόλ' αυτά και το κουήρ έχει έρθει αντιμέτωπο με τις ίδιες μатаιώσεις, όπως η θεσμοποίηση και τα όρια της, αλλά και τις επιθυμίες για διεύρυνση των πολιτικών στόχων του προς ένα πιο ριζοσπαστικό κόσμο. Απορρίπτει τους συσχετισμούς με τις mainstream ΛΟΑΤ οργανώσεις, οι οποίες περισσότερο επιδιώκουν μια θέση στον κόσμο της ετεροκανονικότητας, παρά επιδιώκουν να την αποδομήσουν και να καταστρέψουν τα προνόμια που φέρει και το πλέγμα των συστημάτων ανισότητας, προάγοντας με άλλα λόγια μια ομοκανονικότητα - αντίστοιχη της ετεροκανονικότητας - η οποία περιλαμβάνει και τα αντίστοιχα πρότυπα.

Μια κινηματική προσέγγιση που η παραπάνω κουήρ κριτική αποτίμηση προϋποθέτει είναι και αυτή της διαθεματικότητας, μια προσέγγιση που έχει την αφετηρία της στον ριζοσπαστικό φεμινισμό, αλλά πλέον ενημερώνει ένα ευρύ φάσμα κινημάτων από τον συγγενή στον φεμινισμό κουήρ ακτιβισμό, μέχρι τα κινήματα χειραφέτησης για τη μετανάστευση, την προσφυγιά, τη φυλή, την αναπηρία κτλ. Η διαθεματική οπτική βλέπει τις

κοινωνικές ταυτότητες όχι ως κλειστά απομονωμένα κουτιά, αλλά ως πορώδεις ανοιχτές επιφάνειες, οπότε ένα άτομο μπορεί ΚΑΙ να υφίσταται διακρίσεις, ΚΑΙ να διαθέτει προνόμια, με επακόλουθο να είναι πολύ λίγες οι πραγματικές κοινωνικές θέσεις μόνο με προνόμια ή μόνο υπό διάκριση. Για να φέρουμε ένα παράδειγμα, δεν είναι σε ίδια κοινωνική θέση ένας σις μεσοαστός λογιστής Έλληνας γκέι άντρας και μια τρανς φτωχή Ιρανή σεξεργάτρια, αν και οι δυο είναι μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Ο Έλληνας γκέι άντρας μπορεί και αυτός να υποστεί διάκριση λόγω του σεξουαλικού του προσανατολισμού, αλλά είναι σε πάρα πολλές περιπτώσεις σε μεγαλύτερη κοινωνική και οικονομική ευκολία σε σύγκριση με την Ιρανή τρανς γυναίκα. Πέραν του σχεδόν αυτονόητου που έχει ως χαρακτηριστικό αυτή η οπτική κοινωνιολογικά, υπάρχει και ένα λιγότερο αυτονόητο χαρακτηριστικό που είναι κινηματικό: το να εστιάζουμε μόνο σε μια συγκεκριμένη καταπίεση ή διάκριση, χωρίς να αναγνωρίζουμε τη διαπλοκή της με τις υπόλοιπες διακρίσεις είναι μια κινητοποίηση και κοντόφθαλμη και με κοντά ποδάρια, και ενώ μπορείς να εστιάζεις πχ. στην ταυτότητα φύλου, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την αναπηρία κα. γιατί έχεις ένα συγκεκριμένο ζήτημα στην ατζέντα σου, αυτό δεν πρέπει σημαίνει ότι δεν σε ενδιαφέρει η κοινωνική δικαιοσύνη και η κοινωνική απελευθέρωση γενικότερα. Η Ιρανή τρανς γυναίκα του παραδείγματός μας πρέπει ΚΑΙ να μην υφίσταται διάκριση για την τρανς ταυτότητα φύλου της, ΚΑΙ να μην είναι υποχρεωμένη στη σεξεργασία, ΚΑΙ να μην υφίσταται διάκριση ως μη Ελληνίδα, ΚΑΙ να μην υφίσταται διάκριση ως γυναίκα, ΚΑΙ να μην είναι φτωχή ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΑ. Κοντολογίς, οποιαδήποτε διεκδίκηση που βλέπει μόνο το συγκεκριμένο και δεν ενδιαφέρεται για το γενικότερο, είναι εξ ορισμού αποσπασματική και καταλήγει συχνά να προσπαθεί να κλείσει τη βαθιά πληγή με τσιρότα.

Κλείνοντας, η αφομοίωση των αγώνων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας ακόμα και αν προάγει την ομοκανονικότητα, μοιάζει κάποιες φορές όμως να έχει και τη θετική πλευρά της. Πέραν των θεσμικών διεκδικήσεων που πετυχαίνουν να βελτιώσουν τη καθημερινή ζωή των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων με απτό και υλικό τρόπο (π.χ. πλήρης δικαιολόγηση των ιατρικών εξόδων της τρανς φυλομεταβασης ως δωρεάν από ένα δημόσιο σύστημα υγείας), είναι επίσης γεγονός ότι η mainstream προβολή των διαφορετικών ταυτοτήτων συμβάλει και σε μια (επιφανειακά τουλάχιστον) μεγαλύτερη αποδοχή - ή έστω ανοχή - της ελεύθερης έκφρασης της ταυτότητας και των προτιμήσεων, και αυτό αποτελεί μια νίκη. Η εικόνα δύο αντρών να φιλιούνται στον δρόμο ή η εικόνα μιας drag queen να χορεύει στο Pride είναι εικόνες που δεν προκαλούν πια τις ίδιες αντιδράσεις σε σχέση με 20 χρόνια πριν. Δεν πρέπει να μπερδευόμαστε όμως. Αυτή η προβολή και αυτή η νίκη δεν οφείλεται όμως στον εκάστοτε γκέι πολιτικό, δημοσιογράφο, ηθοποιό, αλλά στις πολλές χιλιάδες ανθρώπων που ανά τον κόσμο έχουν αγωνιστεί, σε όλα αυτά τα άτομα που έχουν πεθάνει στην προσπάθειά τους να εκφραστούν όπως έχουν ανάγκη. Η κάλυψη όλων αυτών των αγώνων με glitter έχει στόχο να μας καταστήσει ακίνδυνα, ας μην ξεχνιόμαστε όμως και ας μην σταματήσουμε να προσπαθούμε να απελευθερώσουμε τα σώματά μας από όποια καλούπια, είτε έτερο- είτε ομοκανονικά. Όσο σπάμε τα καλούπια αυτά, όσο η έμφυλη ταυτότητα ρευστοποιείται, τόσο το σχίσμα απέναντι σε κάθε μορφή εξουσίας και απέναντι σε κάθε διαχωρισμό μεγαλώνει, τόσο εξαγριωνόμαστε και οι διεκδικήσεις μας πληθαίνουν και οι αγώνες μας αποκτούν νέα χαρακτηριστικά και νέα όπλα.

Ομάδα εργασίας για τις εμφυλες καταπίεσεις (Κοινός Τόπος)